

Egy, a sok-sok tragikus csendőr-sors közül:

Jenei Károly esete

Kutatta és írta: Vincze Gábor történész
2017. július.

Amikor 1945-ben feloszlatták a csendőrséget, annak tagjai megbélyegzett emberekké váltak. A háborús bűnöket elkövetőket kivégezték vagy súlyos börtönbüntetéssel sújtották. Azonban a testület döntő többsége semmiféle büntetést nem követelt el, ennek ellenére mégis a társadalom periferiájára szorították őket. A volt csendőröket folyamatos zaklatások érték, akkor is, ha a kommunista hatalommal nem szálltak szembe, antikommunista szervezkedésben vagy az 1956-os forradalomban nem vettek részt. Csak azért nyitottak rájuk 1956 után is „figyelő dossziét”, és figyeltették őket még idős korukban is, mert 1945 előtt csendőrök voltak. A hazai jelenkorkutatás egyik hiányossága, hogy ezeket a csendőrsorsokat még mindig nem tárták fel a történészek. Az alábbi csendőrsors egy, a sok ezer közül.

A sövényházi (ma a falut Ópusztaszernek hívják) születésű Jenei Károly ellen 1961-ben büntetőeljárást indítottak. Az ekkor keletkezett állambiztonsági iratokból (bírószáma még nem került elő) az alábbiakat lehet megtudni a volt csendőr sorsáról.

1913-ban született, kisparaszti családban (csupán hat holdjuk volt). Édesapját nem ismerte, mert elesett a „nagy háborúban”. Ahogy minden hozzá hasonló, szegény családból származó gyermek, csupán négy elemi végezhetett. Ezután előbb pár évig cselédként dolgozott, majd pedig napszámosként. Amikor 1931-ben elhunyt a mostohaapja is, a saját, valamint bérelt földjén dolgozott. Tényleges katonai szolgálatát 1937 és 1939 között teljesítette. Ezt követően még két alkalommal hívták be, néhány hónapra. 1939-ben önként jelentkezett csendőrnek, de a jelentkezését elutasították. 1941-ben ismét megkapta a behívóját, ekkor azonban a csendőrséghez osztották be. 1941 decemberében kiváló eredménnyel elvégezte a hat hónapos salgótarjáni csendőr iskolát. Tizedesként először Nagyperkátára, majd 1942-ben a kiskunhalasi lovas csendőr iskolára helyezték. Utána a mérki lovas csendőrőrsön, majd 1943 szeptemberétől az észak-erdélyi, szilágysági Csizéren szolgált tovább. 1944 októberében a szovjet csapatok közeledtére az ottani csendőrőrs legénységét áthelyezték a Dunántúlra. Mielőtt Szombathelyre bevonultak volna a szovjet csapatok, néhány társával megszöktek a szolgálati helyükről. Egy szombathelyi magánháznál civil ruhára „váltottak”, majd elindultak haza. Jenei Károly hosszas hányattatások után, 1945. április 9-én gyalog ért haza Sövényházára.

A fennmaradt iratokból nem derül ki, hogy hazaérve milyen retorziók érték. Az 1961. június 15-i ítéletében az olvasható, hogy „a csendőri szolgálata miatt 1952-ig több ízben kihallgatták, de büntető eljárás nem indult ellene.” Ő maga, már az őrizetbe vétele után, 1961. május 5-én azt mondta egy fogdaügynöknek, hogy „15 éven keresztül mindig csak piszkáltak”... (Itt is, és a továbbiakban is betűhíven idézek a forrásaimból.) Nyilván a folyamatos zaklatás miatt, nem mert kapcsolatot tartani a Sövényházán élő másik két csendőrrel, nem szerette volna, hogy még ebből is baja legyen...

Mivel a Volt Csendőrségi Személyek Igazolására Alakult Különleges Igazoló Bizottság nyilvánvalóan őt sem igazolta, hiszen aktívan nem vett részt az ellenállásban, 1945-től a „földreform” során neki juttatott, mintegy hat katasztrális holdnyi földjén kezdett gazdálkodni. 1946-ban megnősült, még abban az évben megszületett az első gyermeke, később még három, az utolsó 1957-ben látta meg a napvilágot.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverése után a Kádár-kormány – átmenetileg – békén hagyta a magángazdákat. 1957–1958-ban az országban százezrek reménykedtek abban, hogy véget ért a parasztság üldözésének, a „szövetkezetesítés” erőltetésének időszaka, végre föllélegezhetnek. Ebben a közhangulatban határozhatta el Jenei, hogy a szomszédos Dócon bérel még pár holdat, és magánfuvarozást is folytat. Vett két csikót, hozzávaló lószerszámot, és egy gumikerekes, közkeletű nevén stráf kocsit. (Az egészért mintegy 23 ezer forintot fizetett. 1961-ben a kocsi, a lószerszám és a két ló értékét már csak 13 ezer forintba becsülték, mert az erőszakos kolhozosítás végeztével az országban már nem volt valódi értéke sem az igáslovaknak, sem a kocsiknak...)

Vele kapcsolatban a legelső – fönmaradt – állambiztonsági irat 1958. október 30-ról való. Egy aznapi följegyzésben az olvasható, hogy „*az ellenforradalomban nem vett részt, ellene a felszabadulás óta semmiféle kifogás nem merült föl.*” 1960-ban azonban már „kifogás” merült föl ellene. Nem politikai, hanem köztörvényes. 1960 agusztusában a dóci „Virágzó” Mezőgazdasági Termelőszövetkezet (téesz) kukoricatáblájáról kb. 120 kéve silókukoricát kaszált le, és vitt el, ennek egy részét a piacon értékesítette. Utóbb a kárt megtérítette, ezért 1961. elején a szegedi járásbíróóság csak két hónap – három év próbaidőre felfüggesztett – börtönbüntetésre ítélte. Kisebbik lánya emlékezete szerint az apja úgy vélte, nem követett el lopást, hiszen még ők vetették el tavasszal a kukoricát, csak nyáron a bérelt földjüket a téesz bekebelezte...

Az erőszakos téeszítés 1958 végén mégis csak újra kezdődött az országban. A szegedi járást, melyhez Sövényháza is tartozott, 1960. december elején érte el a „kollektivizálási kampány”. Mint ahogy a többi településen korábban történt, Sövényházát is szabályosan megszállták a városról küldött „agitációs brigádok”, akik házról házra, tanyáról tanyára jártak, és győzködték a magángazdákat, hogy írják alá a belépési nyilatkozatot. („Munkájukat” szükség esetén persze „segítették” a gyűlölt karhatalmisták, a „pufajkások” is...) A kampány eredményeképpen januárban sikerült bekényszeríteni a sövényházi magángazdákat a létrehozott két helyi téeszbe, a „Piros Rózsába” vagy a „Zöldhalmi”-ba. Erről így írtak az 1961. június 14-i ítéletben: „*A termelőszövetkezet fejlesztése érdekében 1960. év november és december hónapban a széleskörű felvilágosító munka során a népnevelők ismételten felkeresték a sövényházi dolgozó parasztokat, s köztük a vádlott feleségét is, aki benn a községben, a Heffner telepen lakott.*” Mivel Jenei az agitáció idején kint tartózkodott Farkastanyán, az ottani „gunyhójukban” (amely egy kis lakó- és gazdasági épületből állt), őt a nagy sár és a tíz kilométeres távolság miatt a „népnevelők” föl sem keresték, megelégedtek azzal, hogy Jeneiné a férje nevében december 8-án aláírta a belépési nyilatkozatot. (Erről sokáig hallgatott az ura előtt...) Egyébként valószínűleg a férje akkor sem lett volna hajlandó belépni, ha fölkeresik. Részben arra hivatkozott már korábban is, hogy beteg (a bal csípőízülete tbc-s volt, emiatt két hónapig a deszki szanatóriumban kezelték), és ezért szerinte alkalmatlan a „közösségi munkára”. De azt is több alkalommal kijelentette, hogy ő nem dolgozik másnak, a maga ura akar lenni...

1961. január 2-án megjelentek Jeneiéknél a „Zöldhalmi” téesz „leltározó bizottságának” tagjai. (Jeneiné valami oknál fogva oda lépett be, pedig a Farkastanyai földjük és tanyácskájuk a „Piros Rózsa” területére esett.) Jegyzőkönyvet vettek föl a téeszbe „bevitt” vagyontárgyokról. A listára nem csak a 14 kat. hold föld, a mezőgazdasági felszerelések, hanem a fogat is fölkerült. A bizottsági tagok ekkor közölték, hogy ami a listán van, az mostantól a téesz tulajdona. Mindezt az asszony – állítólag – közölte a férjével.

Január végén megint megjelent az előző bizottság, és – látatlanban! – „fölerétkelte” a fogatot mintegy tízezer forintba – Jenei azonban kijelentette, hogy annyiért nem adja oda a téesznek. A tavaszi munkák megkezdéséig békén hagyták őket (a tagok által „beadott”, vagyis tőlük elvett lovakat istálló híján amúgy sem tudta volna a téesz hol tartani), ám április elején a téesz-vezetés ismételten fölszólította Jeneiüket a fogat „beadására”. Az asszony a követelőzés

elől azzal tért ki, hogy „*a férje nem tudná azt túlélni!*”! Egy április 15-i rendőrségi jelentésből egyébként az derül ki, hogy nem csak Jenei Károly nem hajlandó megválni a lovaitól, és a kocsijától, hanem még másik öt gazda sem. Mint írták: „*nemmegyen a munka, a lovakat, lószerszámokat nemakarják beadni, de még a mezőgazdasági felszereléseket sem.*”

Ebből az április 15-i jelentésből az is kiderül, hogy a fenti problémák miatt Balogh László és Szalma Ferenc rendőr századosok fölkeresték a helyi tanácselnököt, Kecskeméti Gáspárt, aki Jeneiről azt közölte velük, hogy valahol Dóc határában „*egyéniileg akar földet kibérelni, illetve megművelni*”, de egyébként nála sem „ellenséges” sem „téesz-ellenes” magatartást nem tapasztalt. Időközben a „Zöldhalmi” vezetése megunt, hogy hiába kérlelik Jeneit és a feleségét a fogat beadására, és a községi tanácson keresztül a rendőrség „segítségét” kérték. Ennek az lett a következménye, hogy április 26-án Jeneit behívták a szegedi járási kapitányságra, és rendőrhatalósági figyelmeztetésben részesítették.

A felesége pár nappal később a „Zöldhalmi” agronómusától megtudta, hogy férjét a járási rendőrségen „*leszidták, és megtanították, mint volt csendőrt*”. Amikor ezt elmondta a farkastanyai „gunyhóban” az urának, ő feldühödött, és kijelentette, hogy vigye el a fogatot a „Zöldhalmi” elnökéhez, elege van már az egészből. Ha pedig nem viszi el, akkor „*felpörköli és öngyilkos lesz*”. (A vádirat szerint a felesége nem vette komolyan az öngyilkossággal való fenyegetőzést. Egyébként a téesz-elnök a tanúkihallgatásakor azt adta elő, hogy Jenei kijelentette a feleségének: „*nem bírja túlélni, hogy a tsz. elvigye a lovakat, kocsit és lószerszámokat.*”) Szó szót követett, Jeneiek jól összevesztek, és ez megismétlődött május 1-én reggel is.

Jenei nagyon felindult állapotban lefeküdt, és amíg aludt, a felesége a kisfiukkal visszament a Heffner-telepi házukba. Amikor fölébredt, látta, hogy a feleségének és kisfiának hűlt helye – ellenben a fogat még mindig ott van. Ekkor – ahogy az ítéletben fogalmaztak – „*rendkívül felzaklatott, elkeseredett állapotban elhatározta, hogy öngyilkos lesz, de felgyújtja a kocsit és lószerszámot, és elpusztítja a lovakat is, hogy ne kelljen a tsz.-nek átadni.*” 14 óra körül a kocsiszínt lelocsolta fáradt olajjal, majd meggyújtotta. Mivel egy fedél alatt volt a szín és az istálló, tudta, hogy utóbbira gyorsan át fog terjedni a tűz. Amikor látta, hogy lángol az épület, kötelet vett magához (úgy gondolta, a Tiszához megy és öngyilkos lesz, de ha valami közbe jönne, fölakasztja magát), majd a közeli erdő szélén leült. Arra várt, hogy visszatérjen a felesége a kisfiával, és még el tudjon búcsúzni tőlük...

Ahogy föllobbant a láng, ezt a közelben lakó szomszédok észrevették, és gyorsan az épület oltására siettek. Annyian összegyűltek, hogy végül a tüzet sikerült eloltani, és a bezárt istállóból a lovakat kiszabadítani. (Azok azonban annyira megsérültek, hogy pár napon belül le kellett vágni őket.) Amikor eloltották a tüzet, a szomszédok várták a kisteleki rendőröket. Eközben észrevették, hogy valaki „leselkedik” az erdő sarkán. Ezt közölték a kitérő rendőrökkel, majd együtt az illető keresésére indultak. Mikor Jenei észrevette, hogy üldözik, és a Tiszát már nem érheti el, egy közeli fára fölakasztotta magát. Azonban a két kisteleki rendőr és az egyik tanyaszomszéd utána lovagoltak, és még idejében le tudták vágni a kötélről, az egyik rendőr pedig mesterséges lélegeztetéssel megmentette az életét.

Mikor eszméletéhez tért, a két rendőr közrefogta, hogy a leégett épülethez kísérik. Útközben azonban neki esett a rendőröknek. Ahogy egyikőjük vallotta, útközben „*lehordott bennünket mindenféle csavargónak, piszkos aljasnak, csibésznek, az anyánkat műveltette drasztikusan, közben fenyegetőzött, hogy bever bennünket a sárba, ezekután kijelentette még azt is, hogy miért vágtuk le a kötélről, ő úgy is megfog halni, ha csak a szemünket levesszük róla, közben azt is kijelentette, hogy szándékosan gyújtotta fel az istálót azért, hogy az ne legyen a Tsz-é. Legalább ő sajátmaga égette el a pénzét, ha az övé nem lehet, akkor az ne legyen a Tsz-é sem. Ezen kijelentései után elkezdett erőszakoskodni és így erőszakkal kellett földre kényszeríteni birkózás formájában...*”

A BM Csongrád Megyei Rendőrfőkapitányság Politikai Nyomozó Osztály Vizsgálati Alosztályán még aznap határozatot hoztak Jenei Károly őrizetbe vételéről, és másnap, május 2-án pedig Bundity István hadnagy megkezdte a kihallgatását. Nem tagadott semmit. Azt vallotta, hogy azért követte el a tettet, mert egyfelől elkésérítette, hogy a „Zöldhalmi” vezetése folyamatosan zaklatta a feleségét (akinek nem akartak háztáji földet sem adni), hogy mikor viszi már be a fogatot a téeszbe, de neki, a férjnek, senki sem szólt ez ügyben. A másik ok a rendőrhatalom figyelmeztetés volt. „*Ezért elhatároztam – vallotta –, hogy ha földet [vagyis háztájit] nem adtak, én sem adom a lovaimat a tsz.-be...*”

Bundity hadnagy – felettese, Bökönyi János őrnagy, valamint két rendőrtiszt és két tanú bevonásával – 4-én helyszíni szemlét tartott, és ezen kívül néhány nap alatt összesen hat tanút hallgatott ki (Jeneiné megtagadta a vallomástételt). Az előzetes letartóztatást még 4-én elrendelte.

Május 26-án Bundity határozatot hozott a nyomozás befejezéséről. Három nappal később – a főügyészi kihallgatást követően – dr. Erdélyi István megyei főügyész el is készítette a vádiratot.

A Csongrád Megyei Főügyészség 1961. május 29-i, B.10.126/1961. számú vádiratában „*társadalmi tulajdon ellen elkövetett szándékos gyújtogatás*” büntetének elkövetése miatt emelt vádat a volt csendőr ellen. Az indoklásban az olvasható, hogy a felesége nem csak a földjüket, hanem a lovakat, a kocsit és a lószerszámot is „beadta” a „Zöldhalmi”-ba – a terhelt pedig többszöri felszólítás ellenére sem volt hajlandó átadni azokat. A főügyész indítványozta, hogy fizetessék meg vele az okozott kárt, és az előzetes letartóztatását hosszabbítsák meg az I. fokú érdemi döntés meghozataláig. Utóbbira nem is kellett sokat várni.

1961. június 15-én a dr. Soós József vezette tanács a B.I.658/1961/12. számú ítéletével Jenei Károly volt csendőrt – aki a tárgyaláson bűnösnek tartotta magát és megbánást tanúsított! – „*társadalmi tulajdon sérelmére gyújtogatással elkövetett*” büntett miatt főbüntetésként három év börtönre, mellékbüntetésként pedig három év politikai jogvesztésre ítélte. Az év elején kapott felfüggesztett két hónap letöltését is elrendelték. (Enyhítő körülményként azt nem vették figyelembe, hogy megbánta a tettet, csupán azt, hogy négy kisgyermek van, és hogy beteg...)

Az elítélt – védője útján – fellebbezést jelentett be az ítélet enyhítése végett, ezt azonban a Legfelsőbb Bíróság 1961. december 18-án elutasította. Az ítélet 1962. április 24-én jogerőssé vált, Jenei Károly megkezdte büntetésének letöltését.

Leányának közlése szerint valamikor 1963 folyamán – az amnesztia-rendeletnek köszönhetően – őt is szabadlábra helyezték. Valójában ez nem jelentett neki valódi szabadságot. Mivel a politikai jogvesztés az amnesztia ellenére is hatályban maradt, nyilvánvalóan rendszeresen jelentkeznie kellett a rendőrségen. Ráadásul egy 1964. június 30-i állambiztonsági határozat szerint továbbra is meghagyták az ún. alap nyilvántartásban. Az indok: mert 1945 előtt csendőr volt, 1961-ben pedig elítélték. Valószínűleg haláláig figyelte a kádári állambiztonság.

További életéről csak nagyon keveset lehet tudni. Szabadulása után az egyik téeszben dolgozott, de sokat betegeskedett. Végül 1972-ben újabb öngyilkossági kísérletet követett el – ezúttal sikeresen. Amikor megkérdeztem leányától, hogy miért vetett véget az életének, ő csak annyit mondott: „*nem bírta elviselni a rendszert*”...

Mi is történt tehát Jenei Károllyal, miért ítélték el *valójában*?

Először is lássuk, a rendelkezésre álló csekély forrás szerint milyen ember is lehetett ő?

Az egyik tanú „hirtelen haragú, ideges”, egy másik pedig „gőgös, büszke” embernek ismerte. Miért volt – állítólag – „gőgös” és „büszke”? Talán a csendőr múltja miatt? Én úgy gondolom, hogy igen, arra volt büszke. És vajon miért volt „hirtelen haragú” és „ideges” természetű? (A lánya is azt mondta, hogy az apja valóban ilyen volt.) Feltételezésem szerint az 1945 utáni folyamatos zaklatások tették ilyenné. Egy idő után egyszerűen idegileg nehezen bírta elviselni a hatalom zaklatásait. Főleg akkor, amikor a kedvenc lovaitól akarták megfosztani. Ne feledjük, hogy korábban lovas csendőr volt. Egészen biztos, hogy nagyon szerette a lovakat. Még a vádiratban is elismerték, hogy „mindig nagy gondot fordított arra, hogy szép és jó lovai legyenek. [...] A csikókat maga nevelte fel, nagyon szerette azokat, ragaszkodott hozzájuk.” (Ugyanezt mondta nekem a lánya is. Állítólag azt mondogatták vele kapcsolatban valamikor a faluban, hogy övé a „vármegye” két legrészebb lova...) Tehát egyfelől a lovaihoz való nagyon erős ragaszkodás, illetve az, hogy el akarták venni tőle azokat, másfelől pedig az, hogy nem akarta elveszíteni a függetlenségét, és a gyűlölt „kolhozban” dolgozni, voltak azok az erős motivációk, amelyek kiváltották belőle az öngyilkosság, illetve a gyújtogatás gondolatát. Ezt támasztja alá az is, amit a zárkában mellé helyezett fogdaügynöknek („vamzernak”) mondotta: „*azt sajnálja, hogy nem halt meg... [...] Ő nem akart tovább élni, mert nem tudta volna elviselni, hogy az ő lovát más hajtsa, és ő a TSZ.-nek dolgozzon.*” A folytatás az igazán lényeges: „*Eredetileg nem az volt az elgondolása amitt tett, hanem egészen más, mert ő már gondolkodott azon, hogy mit tegyen. Olyant akart tenni, ami nagyobb kár lett volna, de olyan sürgős volt már a dolgog [sic!], hogy így kellett tennie, meghát figyelték is őt, hogy mit csinál. Elmondotta azt, hogy ő csendőr volt a múltban, ezért is mentek annyira rá, hogy lépjen [be] a TSZ.-ben. Persze őt nem olyan fából faragták, hogy ennek a rendszernek dolgozon és beáljon a TSZ.-ben. Úgy sem fog így maradni a rendszer. Én [vagyis a „vamzer” V. G. megj.] is nyugodjak meg, nem fogjuk mi letölteni azt, amire büntetnek benünket, mert a Németek nem hagyják, hogy ez így maradjon. Ő tudja azt, azt, hogy ez nem sokáig marad így, és akkor végük a Kommunistáknak. Lesz őbelölle még valaki, de akkor nem fog kegyelmezni senkinek, aki őket bántotta, az meg fog lakolni... [...] Azt is meg fogja tudni, hogy kik azok, akik itt vannak, akik őt most fircangolják, majd azokat is előfogja venni.*”

Az idézett mondatok adják meg véleményem szerint az ügy kulcsát. A gyújtogatást kezdettől fogva nem holmi köztörvényes, hanem *politikai ügyként* kezelték. Erre utal egyebek mellett az is, hogy az ügy egyből a Politikai Nyomozó Osztályra került. Jenei Károly kihallgatását egyébként az a Bundity István rendőr hadnagy vezette, aki később a megyei belső elhárításnál (a hírhedt III/III-as csoportfőnökségnél) dolgozott. Továbbá az is feltűnő, hogy a helyszíni szemlén részt vett két, politikai ügyekben járatos, ávós múltú rendőrtiszt is. Bökönyi János őrnagy 1956 előtt áv. főhadnagyként egyebek mellett a Fehér Gárda nevű ellenállási mozgalom „felgöngyölítésén” dolgozott, az 1956 utáni megtorlások során pedig már r. őrnagyként a hódmezővásárhelyi Erdei István és társai-ügy vizsgálója volt. Vass Antal 1956 előtt áv. hadnagyként több ügy vizsgálója volt, a forradalom leverése után pedig szintén részt vett Erdei István és társai ügyének kivizsgálásában. Nem lehet véletlen, hogy ebbe az alapjában véve nem túl jelentős ügybe őket is bevonták. Ráadásul az sem volt „szokványos”, hogy fogdaügynököt állítsanak rá egy „közönséges gyújtogatóra”. Teljesen egyértelmű, hogy mindez azért történt, mert egy csendőr múltú emberről volt szó.

Az ítélet súlyosságát szerintem nem az okozott anyagi kár nagysága magyarázza, hanem egyfelől az „osztályhelyzete”: az ítélet indokolásában kiemelték, hogy súlyosbító körülményként vették figyelembe azt, hogy „*cselekményét a volt népelnyomó osztályhelyzete motiválta*” – vagyis az, hogy 1945 előtt csendőr volt. Másfelől – még ha nyíltan nem is utaltak rá –, az is súlyosbító körülménynek számíthatott, ami a „vamzer” jelentéséből kiderül: Jenei Károly személyében egy „megátalkodott”, a kommunista rendszerrel megbékélni nem

tudó, még a forradalom leverése után is közeli rendszerváltásban reménykedő *volt csendőrt* kellett elítélni – részben példastatuálás céljából.

Felhasznált források:

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára: Jenei Károly operatív (O-14958/235) és vizsgálati (V-147087) dossziéi.

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára: az MSZMP Csongrád Megyei Pártbizottsága iratanyaga, 1. fond, 14. fondcsoport (1958-1960), 73. doboz, 4. őrzési egység: „*Információk, jelentések, feljegyzések a párt központi szerveihez a mezőgazdasági munkák, az állami gazdaságok és termelőségvetkezetek politikai, gazdasági helyzetéről, a termelőségvetkezeti mozgalom fejlődésének, megszilárdításának tapasztalatairól*”.

Bálint László: *A kommunista párt öklei. Államvédelmi és állambiztonsági tisztek Szegeden és Csongrád megyébe (1944–1990)*. Budapest, 2014.

Jenei Károly leánya, Dominovitsné, Jenei Katalin szóbeli közlései.